

dr hab. Maciej Stajniak prof. WSL
Wyższa Szkoła Logistyki w Poznaniu
Wydział Zarządzania i Logistyki
Katedra Podstaw Logistyki

Poznań 14.08.2018r.

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej Michała Dudka pt. „Determinanty rozwoju rynku niskokosztowych przewozów lotniczych w Polsce”

1. Podstawy formalne opracowania recenzji

Podstawą przygotowania recenzji jest pismo Prorektora ds. Rozwoju Kadry i Współpracy z zagranicą prof. dr hab. Sławomira Bukowskiego zgodnie z Uchwałą Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych i Prawnych Uniwersytetu Technologiczno – Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu z dnia 12 lipca 2018 r.

2. Kryteria oceny rozprawy

Mając na uwadze wymagania Ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym (z późniejszymi zmianami), przy ocenie rozprawy doktorskiej przyjęto następujące kryteria: ocena zasadności podjętej problematyki badawczej, koncepcja, hipotezy i cel pracy, ocena zawartości merytorycznej, ocena zawartości formalnej rozprawy oraz spójność struktury pracy i strona warsztatowa.

3. Ocena zasadności podjętej problematyki badawczej

Problem badawczy podjęty przez mgr. Michała Dudka jest bardzo interesujący i ważny, zarówno z naukowego jak i praktycznego punktu widzenia. Warto zauważyć, że bez dokonania wielokierunkowych i interdyscyplinarnych badań trudno zdiagnozować wyznaczniki, które determinują aktualną rynkową pozycję podmiotów oraz scharakteryzować model ich operacyjnej działalności, w tym także tworzące się odrębności cech poszczególnych segmentów przewozów lotniczych. Trudno także doprecyzować rekomendacje, które służą podjęciu bieżących decyzji dotyczących strategii rozwoju, ekspansji i ograniczenia zamierzeń o dużym ryzyku ekonomicznym.

Wejście na rynek niskokosztowych pasażerskich przewoźników lotniczych spowodowało zmiany w strukturze segmentowej skuteczności konkurencji, przewartościowanie w relacjach

rynkowych oraz determinantach budowania strategii poprawy jakości i efektywności ekonomicznej. Jest to proces dynamiczny, będący w ciągłym rozwoju, tworzący zmienność relacji i skutków. Wynika z tego konieczność objęcia go systematycznym monitorowaniem, bieżącą naukową analizą, ciągłością identyfikacji i kontrolą zakresu jego oddziaływania, tworzonych skutków oraz trendów. Taki wymóg stawiany jest opracowaniom naukowym, ponieważ wcześniejsze wydawnictwa dotyczące tej problematyki, mimo iż stanowią istotną wartość naukową, nie mogą odnosić się do zmian, które powstały po ich opublikowaniu. Zatem podjęcie problematyki w aktualnych uwarunkowaniach, z próbą ustalenia wpływu na model operacyjnej działalności przewoźników niskokosztowych linii lotniczych nowych lub zmodyfikowanych determinant może być istotnym wkładem w ciągłość naukowych dociekań, który pozwala ująć aktualność zagadnienia w procesie jego dynamicznych przemian.

Badania poświęcone przewoźnikom niskokosztowym stanowią zatem bardzo ważny i ciągle aktualny przedmiot badań. W tym kontekście podjęta problematyka badawcza opiniowanej pracy z pewnością reprezentuje obszar dziedziny nauk ekonomicznych w dyscyplinie nauk o ekonomii.

Problem, którego rozwiązania podjął się Doktorant uznaję za zwarty i ważny pod względem poznawczym; został on również poprawnie sformułowany i egzemplifikowany.

Mogę zatem stwierdzić że tytuł rozprawy, podjęta tematyka badawcza jest aktualna i naukowo interesująca a jej wybór i przedstawienie w rozprawie doktorskiej uznaję za merytorycznie uzasadniony.

4. Koncepcja, hipotezy i cel pracy doktorskiej

Koncepcja pracy jest przejrzysta, merytorycznie poprawna i ciekawie skomponowana. Problem badawczy sformułowano w formie tezy: „Procesy deregulacji, liberalizacji oraz integracja europejska, zaliczane do najważniejszych czynników rozwoju rynku pasażerskich niskokosztowych przewozów lotniczych, spowodowały aktywizację procesu kształtowania jakościowych standardów w zakresie oferowanych i realizowanych usług lotniczych oraz zmniejszenia luki jakości i wzrostu popytu w tym sektorze transportu”, oraz trzech hipotez badawczych do których należą:

- liberalizacja i deregulacja są istotnymi czynnikami wzrostu konkurencyjnej podaży na rynku usług lotniczych, powodując efektywniejsze dostosowanie ofert do potrzeb i preferencji użytkowników,

- integracja europejska oraz poprawa zamożności społeczeństw spowodowały wzrost mobilności i popytu na usługi lotnicze, będące fundamentem kształtowania dynamiki rozwoju tego rynku usług,
- wyższy poziom jakościowego dostosowania ofert niskokosztowych przewoźników lotniczych do potrzeb i preferencji użytkowników generuje wzrost efektywności i popytu na te usługi oraz ich udziału w rynku przewozów.

Podjęcie skutecznej analizy tak sformułowanych założeń znalazło odzwierciedlenie w przyjętym toku badawczym, umożliwiającym oczekiwaną weryfikację hipotez oraz celów poznawczych, aplikacyjnych oraz metodologicznych. Służy temu, przyjęty w procesie badawczym, dedukcyjny sposób dochodzenia do konkluzji, wniosków i rekomendacji oraz tryb ich uzasadnienia, w którym wykorzystano mechanizm tworzenia skutków spowodowanych złożonością wielorelatywnych powiązań transportu lotniczego z gospodarką i sferą społeczną

Mając na względzie złożoność uwarunkowań, determinant i skutków, powodujących dynamiczną zmienność relacji na polskim rynku komunikacji powietrznej, w szczególności niskokosztowych przewozów lotniczych, wytyczono cel rozprawy, którym jest interdyscyplinarna identyfikacja czynników kształtujących te relacje i związane z tym skutki determinujące rozwój polskiego rynku lotniczych przewozów niskokosztowych.

Dla uszczegółowienia celu głównego oraz efektywnej realizacji jego założeń przyjęto również cele pomocnicze, do których należą:

- analiza specyfiki funkcjonowania przewoźników niskokosztowych oraz rynku pasażerskiego transportu lotniczego w Polsce,
- wskazanie głównych barier rozwoju przewoźników działających w segmencie „low cost”, które wynikają ze specyfiki uwarunkowań funkcjonujących na polskim rynku lotniczych przewozów pasażerskich,
- zdiagnozowanie perspektywicznych trendów rozwoju polskiego rynku niskokosztowych przewozów lotniczych, w warunkach globalnych przemian występujących na rynku światowym.

Dokonując oceny poprawności sformułowanego celu i hipotez stwierdzić należy, że cel pracy jest w logiczny sposób powiązany z tematem pracy, gdzie tytuł rozprawy zawiera już konkretną ideę i cel badawczy i zasadniczo został sformułowany poprawnie.

Cel pracy został zrealizowany, a hipotezy badawcze zostały zweryfikowane na podstawie szerokich studiów literaturowych i badań empirycznych. W tym zakresie zastosowano metody opisu i analizy materiału pozyskanego w trakcie studiów literatury przedmiotu, analizy dokumentów źródłowych, tabelarycznej i graficznej prezentacji wyników.

Zakres przedmiotowy pracy, założone i zrealizowane badania empiryczne zostały prawidłowo określone, co wiąże się z umiejętnością doboru metodyki badawczej i jej praktycznym wykorzystaniem, opartym m.in. na metodzie Servqual.

W rozprawie uwidacznia się także umiejętność Doktoranta, wyrażająca się odpowiednim formułowaniem wyników badań w zestawieniu wobec uprzednio przyjętego celu i hipotez badawczych.

5. Ocena zawartości merytorycznej rozprawy

Oceniana rozprawa doktorska dotyczy czynników rozwoju rynku niskokosztowych przewozów lotniczych w Polsce. Już samo wejście na rynek niskokosztowych pasażerskich przewoźników lotniczych spowodowało zmiany w strukturze segmentowej skuteczności konkurencji, przewartościowanie w relacjach rynkowych oraz determinantach budowania strategii poprawy jakości i efektywności ekonomicznej. Był to proces dynamiczny, będący w ciągłym rozwoju, tworzący zmienność relacji i skutków. Zaistniała zatem konieczność objęcia go systematycznym monitorowaniem, bieżącą naukową analizą, ciągłością identyfikacji i kontrolą zakresu jego oddziaływania, tworzonych skutków oraz trendów. Taki wymóg stawiany jest opracowaniom naukowym, ponieważ wcześniejsze wydawnictwa dotyczące tej problematyki, mimo iż stanowią istotną wartość naukową, nie mogą odnosić się do zmian, które powstały po ich opublikowaniu. Zatem podjęcie problematyki w aktualnych uwarunkowaniach, z próbą ustalenia wpływu na model operacyjnej działalności przewoźników niskokosztowych linii lotniczych nowych lub zmodyfikowanych determinant jest wkładem w ciągłość naukowych dociekań, które pozwalają ująć aktualność zagadnienia w procesie jego dynamicznych przemian.

Przedstawiona do recenzji praca liczy 259 strony. Rozprawa składa się z czterech rozdziałów, wstępu, podsumowania, bibliografii, spisu tablic, spisu rysunków, aneksu i jest podporządkowana przyjętej koncepcji badań oraz weryfikacji postawionych hipotez, co sprawia, że nie budzi zasadniczo większych zastrzeżeń.

W opiniowanej rozprawie zachowano właściwe proporcje treści pomiędzy poszczególnymi jej częściami. Użyte terminy, pojęcia definiowane są poprawnie. Zamieszczone tablice, rysunki, schematy zwiększają pogładowość przedstawionych wywodów, a opisy są zwięzłe. Stwierdzam, że sposób przedstawienia materiału naukowego w recenzowanej dysertacji jest metodycznie właściwy i poprawny.

Rzetelne studia literatury świadczą o dobrej znajomości dotychczasowego piśmiennictwa i prowadzą do dojrzałych rozważań.

Należy wskazać, że koncepcję metodyczną rozwiązania postawionego problemu naukowego wspierają poważne studia literaturowe oparte na 157 pozycjach gdzie 28% wykorzystanej literatury stanowią pozycje obcojęzyczne. Należy zaznaczyć, że wykorzystana w rozprawie literatura jest właściwie interpretowana w tekście oraz w licznych przypisach. Autor zachował prawidłowe relacje między warstwą teoretyczną i empiryczną pracy.

Układ dysertacji, jej treść i kompozycja koresponduje z przeprowadzonymi badaniami literaturowymi i empirycznymi co świadczy o dobrej wiedzy i umiejętnościach badawczych Autora.

Rozdział pierwszy dotyczy podstawowego elementu badań, czyli rynku pasażerskich przewozów lotniczych. Dokonano w nim uporządkowania znaczenia procesów, terminologii i określenia jego istoty jako miejsca wymiany towarów i usług oraz kategorii ekonomicznej.

W rozdziale drugim skupiono się na najważniejszych determinantach kształtujących procesy rynkowe, to jest na deregulacji, liberalizacji oraz konkurencji, które odegrały decydującą rolę w rozwoju podmiotów i rynku niskokosztowych przewoźników lotniczych.

Rozważania zawarte w rozdziale trzecim skoncentrowano na determinantach kształtujących relacje na polskim rynku pasażerskich przewozów lotniczych. Omówiono w nim podstawowe uwarunkowania, kształtujące procesy rozwoju oraz podjęte inicjatywy i ich skutki w wymiarze mikro-, makro- i mezoekonomicznym, a dla uszczegółowienia problematyki posłużono się wybranymi przedstawicielami segmentu niskokosztowych oferentów tzn. firmami Ryanair, WizzAir i EasyJet.

Rozdział czwarty ma charakter empirycznej weryfikacji przyjętych założeń rozprawy. Przeprowadzono w nim badania, których wyniki pozwalają zidentyfikować skuteczność oddziaływania determinant, które nie tylko kształtują polski rynek niskokosztowych przewoźników lotniczych, lecz w podstawowym zakresie tworzą warunki dotyczące podaży, popytu, poziomu jakości realizowanych usług, a także dalszego rozwoju tego segmentu przewozów.

W tej części rozprawy przeprowadzono empiryczne badania dotyczące skutków oddziaływania determinant, które posiadają główny wpływ na postrzeganie, zarówno przez oferentów, jak i pasażerów, jakości określonych usług lotniczych. Wyliczone, z wykorzystaniem metody Servqual, różnice w postrzeganiu jakości usług(luki), stanowią podstawę do wyeliminowania błędów i przybliżania oferowanej usługi do oczekiwań odbiorców. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że zarówno aktualny poziom, jak i proces dalszego doskonalenia jakości oferowanych usług lotniczych ma główne źródło

w doskonaleniu kolejnych etapów rozwoju procesów deregulacji, liberalizacji oraz swobodnej konkurencji w pasażerskim transporcie lotniczym.

Pracę kończy podsumowanie, w którym sformułowano najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonych badań. Mogą one być podstawą zarówno do podjęcia dalszych opracowań naukowych, do wykorzystania ich w operacyjnej działalności podmiotów niskokosztowych usług lotniczych, jak i kształtowania rozwoju tego segmentu w przyszłości.

Opracowana rozprawa doktorska nie tylko uzupełnia i rozszerza zakres dostępnej problematyki, lecz identyfikuje również skutki oddziaływania współczesnych determinant i powstałych w wyniku ich oddziaływania relacji rynkowych.

Rozprawa jest dowodem dobrej znajomości podjętej problematyki badawczej i stanowi samodzielne i oryginalne rozwiązanie przez Doktoranta aktualnego i ważnego problemu naukowego mieszczącego się w naukach ekonomicznych. Przedstawiona w pracy tematyka badawcza jest interesująca i bardzo aktualna, a zastosowane metody badawcze w sposób właściwy umożliwiły weryfikację hipotez badawczych oraz realizację sformułowanego celu pracy.

Stosując technikę kwestionariusza ankietowego, przeprowadzono empiryczne badania ogólne na próbie badawczej liczącej 300 respondentów oraz na 100 osobowej grupie, która uczestniczyła w badaniach metodą Servqual. Ich celem była ocena skuteczności oddziaływania najważniejszych determinant, które decydują o wyborze usługi o odpowiednim poziomie jakości, a także określonego przewoźnika lotniczych przewozów niskokosztowych.

Uważam, że przeprowadzone studia teoretyczne łącznie z osiągniętymi wynikami badań empirycznych stanowią podstawę do uznania, że przyjęte hipotezy badawcze zostały zweryfikowane pozytywnie, co pozwoliło na osiągnięcie podstawowego celu rozprawy.

Oceniając pozytywnie recenzowaną dysertację pragnę podkreślić, że:

- stanowi ona jednolite metodologicznie studium teoretyczno-empiryczne poświęcone determinantom rozwoju rynku niskokosztowych przewozów lotniczych,
- zastosowana metoda Servqual daje możliwość oceny skuteczności oddziaływania najważniejszych determinant wyboru przewoźnika lotniczych przewozów niskokosztowych,
- wnosi wkład do teorii poznania uwarunkowań rozwoju lotniczych przewozów niskokosztowych.

Za szczególny udział i wkład własny należy uznać przede wszystkim spójną i adekwatną do programu badań koncepcję metodologiczną, która zasadniczo ukierunkowała wysiłki na stworzenie dzieła o dużych walorach poznawczych, naukowych i użytecznych.

Oczywiście warunkiem dostatecznym dysertabilności pracy była żelazna konsekwencja realizacyjna nakreślonej koncepcji metodologicznej.

6. Ocena formalnej strony pracy

Odnosząc się do oceny formalnej strony pracy należy podkreślić, że dysertacja została napisana poprawnym językiem, a Autor przestrzega formalnych reguł pisania prac naukowych. Tabele zostały odpowiednio ponumerowane, opatrzone tytułami i źródłami. Są one przejrzyste i ułatwiają opanowanie tekstu. Identyczna uwaga odnosi się do rysunków. Zarówno warstwa językowa, jak i strona stricte techniczna nie budzą większych zastrzeżeń.

Zauważone błędy nie mają charakteru fundamentalnego i dotyczą głównie nielicznych omyłek literowych występujących w tekście. Podstawa źródłowa, wyrażająca się m.in. przypisami dolnymi jest jednolita. Praca posiada staranny i przejrzysty zapis w formie wydruku komputerowego, a prezentowane w poszczególnych rozdziałach rysunki, tabele, schematy oraz mapy zostały wydrukowane w kolorze, co stwarza lepszy odbiór wizualnej strony rozprawy.

Do mankamentów pracy należy zaliczyć zbytnią szczegółowość i nadmiar sformalizowanych zapisów w tekście. Rozumiem intencje Autora, który chciał skoncentrować rozważania na interpretacji wyników i uatrakcyjnić formę odbioru dysertacji.

7. Konkluzja

Biorąc pod uwagę wyżej wymienione składowe elementy przedstawionej do oceny rozprawy doktorskiej, wyrażam opinię, że recenzowana rozprawa stanowi samodzielne rozwiązanie wskazanego przez Autora problemu badawczego i wykazuje Jego ogólną wiedzę w obszarze, wpisującym się w dyscyplinę ekonomii. Przedstawiona praca stanowi studium teoretyczno-empiryczne w temacie „Determinanty rozwoju rynku niskokosztowych przewozów lotniczych w Polsce” i jest rozprawą o cechach oryginalności, dlatego ogólna ocena recenzowanego opracowania jest pozytywna.

Zważając na wysoki poziom merytoryczny ocenianej pracy doktorskiej, wnioskuję do władz Uniwersytetu Technologiczno – Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu o poparcie wniosku w sprawie nagrodzenia mgr. Michała Dudka nagrodą, za wyróżniającą się rozprawę doktorską.

Reasumując stwierdzam, że dysertacja spełnia wymogi stawiane przy ubieganiu się o stopień naukowy doktora nauk ekonomicznych określone w art. 16 ustawy z dnia 14 czerwca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki i wnoszę o dopuszczenie mgr Michała Dudka do obrony pracy doktorskiej.

..Maciej... Stajniak